

Aké potreby a očakávania má nastupujúca generácia umelcov v Košiciach?

V rámci projektu "Identifikácia nových príležitostí na rast a rozvoj kultúrneho a kreatívneho priemyslu v Košiciach" sme realizovali workshop, ktorého sa zúčastnili vybraní študenti Fakulty umení v Košiciach. Cieľom workshopu bolo preskúmať potreby a očakávania novej generácie umelcov v Košiciach. Zámerom bolo identifikovať ich potreby a očakávania a zistiť, aké zázemie a infraštruktúrnú podporu by mladí umelci potrebovali na to, aby sa rozhodli zostať žiť a pôsobiť v Košiciach. Budúci rozvoj kultúrneho a kreatívneho priemyslu je úzko spojený s etablovaním novej generácie kreatívcov. V tomto článku predstavíme výsledky získané z workshopu.

Úvod

V premieňajúcom sa mestskom prostredí sa spojenie medzi kreativitou, mestským plánovaním a rozvojovou politikou stáva jednou z dôležitých tém. V situácii, keď sa mestá snažia nanovo zadefinovať svoju identitu a stimulovať tak hospodársky rast, koncept kreativity naberá na dôležitosť. O profesionalizácii kreativity mestského rozvoja hovoríme vtedy, ak podporou umeleckého diania vzniká živšie, kultúrne bohatšie prostredie, ktoré následne vedie aj k revitalizácii. Literatúra v tejto oblasti naznačuje, že podobný proces nebýva priamočiary. V prepojení medzi produkciou kreatívneho sektora a rozvojom je rizikovým momentom **gentrifikácia** – fenomén, pri ktorom rastúca hodnota majetku a komercializácia funkcií vytlačujú okrem iných aj miestnych umelcov a ich komunitu. Mestá sa dostávajú do paradoxnej situácie, v ktorej sú umelci, často právom považovaní za priekopníkov revitalizácie, medzi prvými vytlačení zo štvrtí, ktoré sa stanú atraktívne pre investície. Medzi aktérmi vzniká napätie, ktoré vyvoláva otázky o udržateľnosti a inkluzívnosti rozvojových politík, ktoré do tejto situácie mestá dovedli.

Keďže mestá sa aktívne usilujú o etablovanie kultúrnych funkcií aj o svoj rozvoj, podobný príbeh nie je ojedinelý ale systematicky sa opakuje. Výzvou je nájsť rovnováhu medzi žiadúcim hospodárskym dianím a potrebami miestnych umeleckých komunit, ktoré nemusia byť vždy v súlade. V tomto článku sa budeme zaoberať kontextom dvojakej úlohy umenia v procese revitalizácie mesta. Vysvetlíme, prečo potrebujeme **inkluzívne kultúrne politiky**, ktoré sledujú v prvom rade záujmy miestnych umelcov. Prostredníctvom prípadovej štúdie Košíc sa pokúsime zistiť, ako môžu podobné stredne veľké mestá zvládnuť komplikácie mestského rozvoja spojeného s činnosťou kreatívy, špeciálne výtvarného umenia. Košice v minulosti získali renomé, v rozvoji kultúrneho prostredia a sú na Slovensku úspešným príkladom. Ale aj tu umelci stále zápasia s praktickými výzvami. Pochopením širších dôsledkov kultúrnych politík a úlohy umelcov pri formovaní mestskej identity sa môžeme priblížiť k nastaveniu ich vzťahov tak, aby podporili udržateľný rast a zároveň živosť a rozmanitosť miestneho umeleckého prostredia.

Metóda a forma workshopu

Na priblíženie skúseností začínajúcich výtvarných umelcov v Košiciach, sme využili štruktúrovanú participatívnu metódu známu ako **nominálna skupinová technika**. Tento prístup sme si zvolili preto, že by mal byť ideálny na zhromaždenie rôznych pohľadov na diskutovaný problém štruktúrovaným a demokratickým spôsobom. Workshop pomohol začínajúcim miestnym umelcom sformulovať dôležité výzvy, ktorým osobne čelia a následne navrhnúť možné riešenia na zlepšenie pracovných podmienok a celkovo kreatívneho prostredia Košíc. Výskumu sa zúčastnilo desať výtvarných umelcov na začiatku kariéry, ktorí v krátkom čase vstúpia na dráhu svojej profesionálnej kariéry.

Workshop sme koncipovali tak, že účastníci mali vždy rovnakú možnosť vyjadriť svoj názor v štyroch diskusných kolách:

- **Zručnosti, profesionálny rozvoj.** Zamerali sme sa na praktické zručnosti, ktoré umelci vnímajú ako dôležité pre budovanie kariéry, vrátane obchodného myslenia, digitálnej gramotnosti a iných technických schopností využívaných v súčasnom výtvarnom umení.
- **Inštitucionálna a štrukturálna podpora.** Preskúmali sme úlohu kultúrnych inštitúcií, schém finančnej pomoci a technických zdrojov pri podpore profesionálneho rastu. Diskusia zdôraznila potrebu spravodlivejšieho prístupu k infraštruktúre, grantom a ateliérovým priestorom.
- **Vplyvné komunity a siete.** Prediskutovali sme úlohu komunit, funkciu pedagógov, mentorov a sietí pri formovaní umeleckej kariéry, s dôrazom na schopnosť spolupráce, prístup k skúseným aktérom a tiež k medzinárodným príležitostiam.
- **Vhodné ateliérové priestory.** Zamerali sme sa na fyzické priestory nevyhnutné pre prácu výtvarných umelcov. Diskusia odhalila, že umelci preferujú ateliéry v centre mesta, cenovo dostupné nájmy, zdieľané a spoločné priestory, ktoré prispievajú k príležitostiam spolupráce.

Výsledky workshopu

V priebehu workshopu sme **sformulovali viac ako dvesto odpovedí**, ktoré sme následne roztriedili do desiatich kvalitatívnych kategórií: **zručnosti, spolupráca, zdroje, podpora, príležitosti, angažovanosť, inovácia, inklúzia, vzdelávanie a priestory**. V procese interpretácie výsledkov sme odhalili relatívnu dôležitosť každej kategórie v jednotlivých kolách diskusie. Takto sme následne mohli identifikovať prioritné oblasti potrebné pre návrh premís kultúrnych politík mesta. Štruktúrovaný proces workshopu nám ponúkol kvalitatívny vhľad do aktuálnych profesionálnych

skúseností mladých umelcov, ktorý dokresľujú kvantitatívne údaje o frekvencii kľúčových tém diskusie. Zistenia z workshopu ukázali predovšetkým to, že pre mesto je dôležité v prvom rade chápať špecifické prekážky, ktorým začínajúci umelci v Košiciach čelia a až potom pristúpiť k práci na odstraňovaní prekážok prostredníctvom presne zacielených kultúrnych politík. Celkovo sme zachytili konsenzus o nutnosti vytvoriť inkluzívne, podporné prostredie pre miestnych umelcov. To by malo tvoriť základ konkrétnejších odporúčaní, ako môžu Košice vyvážiť snahu o obnovu mesta bez toho, aby to uškodila ich živej umeleckej komunite.

Medzery v zručnostiach, potreba komplexnejšieho vzdelávania

Prvé kolo diskusií sa zameralo na zručnosti, ktoré umelci považujú za nevyhnutné pre svoj profesionálny rozvoj. Pozoruhodná je absencia praktického obchodného alebo podnikateľského myslenia. Tu účastníci vyjadrili frustráciu z nedostatočnej orientácie okolo praxe na voľnej nohe, v otázke stanovenia trhovej hodnoty svojej tvorby či v administratívnych záležitostiach, napríklad okolo odvodov a daní. Nedostatok vedomostí v tejto oblasti môže vážne poškodzovať ekonomickú udržateľnosť kariéry, špeciálne na malom trhu mesta, akým sú Košice. Okrem toho viacerí umelci zdôraznili, že vedia o svojich medzerách v digitálnej gramotnosti. S dôrazom sociálnych médií a online platforiem v dnešnej propagácii výtvarného umenia môže byť schopnosť využívať nástroje ako Instagram rozhodujúca pre oslovenie publika. Účastníci sa cítia slabo pripravení na využívanie digitálnych nástrojov. Umenie sa pritom nutne potrebuje presadiť mimo okruhu miestneho publika. Technické zručnosti sa tiež ukázali ako problém, najmä v oblasti programovania a softvérových aplikácií v grafickom dizajne. Zistili sme, že ak aj mladí umelci majú autentické tvorivé ambície a schopnosti, často nie sú dostatočne vybavení technickými znalosťami potrebnými na prácu s novými médiami a ďalšími inováciami. Mesto potrebuje komplexný vzdelávací program, ktorý popri umeleckej tvorbe pracuje s praktickými a obchodnými zručnosťami.

Výzva na zvýšenie zdrojov pre podporné štruktúry

V druhom kole sme sa sústredili na podporné štruktúry, ktoré umelcom zabezpečujú servis, aby svojou tvorbou mohli prosperovať a ďalej tvoriť. Konzistentnou témou sa podľa očakávaní ukázala potreba zvýšenia objemu finančnej podpory, vrátane dostupnejších grantov a štipendií. Účastníci vyjadrili obavy zo súčasného trendu vo financovaní umenia, ktoré je v dôsledku menšieho objemu ako by bolo optimálne extrémne konkurenčné a nepostačuje ani na pokrytie základných výdavkov spojených s tvorivou praxou. Objavila sa myšlienka grantového programu vo forme mesačných štipendií, aby mali umelci stabilný príjem v čase, keď sa potrebujú naplno sústrediť na rozvinutie tvorivej témy – podobne ako je aj vo vede potrebný základný výskum bez priamej aplikácie, ktorá prichádza na rad až v neskoršom štádiu práce. Okrem finančnej pomoci účastníci zdôraznili význam technickej podpory a mentorských programov. Umelci vyjadrili dopyt po možnostiach pokračujúceho profesionálneho rozvoja v priebehu kariéry. Chýbajú im ale aj zručnosti v písaní grantov a v projektovom manažmente. To naznačuje, že kultúrne inštitúcie by mohli prevziať proaktívnu úlohu pri tvorbe štruktúrovaných mentorských programov. Začínajúcich umelcov by bolo vhodné priamo

prepojiť s etablovanými osobnosťami vo svete umenia. Viaceré miestne inštitúcie v Košiciach boli správne identifikované ako aktéri poskytujúci podporné služby. Ale umelci súčasne cítia, že tieto inštitúcie môžu robiť viac pre ich zviditeľnenie a ponúkať spoluprácu aktívnejšie. Organizovaním participatívnych umeleckých projektov a podporou partnerstiev by Košice mohli pomerne ľahko a výrazne posilniť svoju umeleckú scénu.

Komunita a siete, význam spolupráce

V treťom kole diskusií sme sa zamerali na siete a komunitu, ako životne dôležité zložky umeleckého rozvoja. Mentorstvo a úspešné vzory sa pre umelcov na začiatku kariéry ukázali ako mimoriadne dôležité. Účastníci nám priznali, že intenzívne sledujú činnosť etablovaných osobností na miestnej aj medzinárodnej umeleckej scéne – patria medzi nich okrem tvorcov umenia aj kurátori, kritici. Vnímajú, že profesionálni umelci im dokážu poskytnúť poradenstvo a kontakty z prvej ruky, ale prístup k mentorom mladí umelci vnímajú skôr ako obmedzený. Opäť sa ukazuje, že mesto potrebuje štruktúrované mentorské programy podporované kultúrными inštitúciami. Okrem individuálnych mentorov účastníci vyzdvihli úlohu kultúrnych inštitúcií, špeciálne škôl. Sú dôležitými zložkami kreatívneho prostredia. Kultúrne inštitúcie poskytujú priestor na spoluprácu a pre výtvarníkov aj na vystavovanie. Slúžia ako fyzické platformy pre zapojenie do miestnej komunity. Prostredníctvom rezidenčných pobytov a spolupráce s umelcami zo zahraničia by medzinárodné siete mohli rýchlo a efektívne významne obohatiť miestnu scénu a poskytnúť cennú viditeľnosť a odbornú reflexiu. Kľúčovú úlohu pri podpore spolupráce má miestna umelecká komunita. Mladí umelci dobre vnímajú hodnotu vzájomnej podpory. Poznajú miestne kruhy, ktoré podporujú medziodborové projekty a poskytujú priestor na experimentovanie. Aj pri nich umelci vyjadrujú pocit, že tieto skupiny nie sú dostatočne financované a tak zostávajú malé, čo obmedzuje ich celkový vplyv na prostredie dnešných Košíc.

Ateliérové priestory v strede záujmov

Posledné, štvrté kolo diskusií bolo najmenej abstraktné. Zamerali sme sa na fyzickú infraštruktúru a špeciálne technické požiadavky na nehnuteľné priestory. Ateliéry sú nevyhnutné pre tvorivý proces výtvarníkov. Účastníci v tejto časti workshopu boli konkrétni, vyjadrili jasnú preferenciu pre ateliéry situované v centrálnej polohe mesta, dobre dostupné verejnou dopravou, v blízkosti etablovaných kultúrnych inštitúcií Košíc. Vysoké náklady na nájom nehnuteľností v týchto žiadaných lokalitách však predstavuje významnú prekážku, ktorá nás vedie k sformulovaniu potreby cenovo dostupných dotovaných ateliérových priestorov. Viacero úvah mladých umelcov smeruje k motívu zdieľaných ateliérových priestorov, ktoré integrujú súkromné pracovné prostredie so spoločnými servisom, najmä s ohľadom na možnosť zníženia nákladov. Takto formátované nájomné priestory by podporili aj zmysel pre komunitu a umožnili umelcom vymieňať si nápady a spolupracovať na interdisciplinárnych projektoch. Aj tu sa zopakoval dopyt v oblasti technickej podpory. Účastníci sa

vyslovili v prospech ateliérov vybavených nielen na tvorbu, ale aj na verejné prezentácie a výstavy, čo je pre spojenie mesta s vlastnou umeleckou komunitou ideálne.

Zhrnutie: Cesta k uplatneniu pre koncept kreatívneho mesta

Poznatky z nášho výskumu naznačujú, že aj v Košiciach máme do činenia s komplexnou súhrou medzi dianím v oblasti urbanizmu - mestského rozvoj a zhoršujúcimi sa podmienkami pre tvorbu miestnych umelcov. Problematika možno zatiaľ nie je tak viditeľná a diskutovaná ako vo veľkých metropolách vo svete, no dispozície tu už sú. Každé mesto, ktoré má ambície, aby sa stalo živým kultúrnym centrom s medzinárodným presahom, sa potýka s podobnými ťažkosťami opakovane popísanými v literatúre o kreatívnych mestách. V procese rozvoja mesta založenom na kreativite je systematický rozpor medzi záujmami investorov a rizikom vytlačenia umelcov, ktorí prispievajú ku kultúrnemu životu v tom istom prostredí, k jeho atraktivite. Jednou z kontroverzných dimenzií sa v mestách stáva komodifikácia – fenomén, v ktorom je kultúra využívaná ako nástroj hospodárskeho rozvoja, často však na úkor miestnych umeleckých komún. Kritici tvrdia, že mestá využívajúce tento rozvojový model príliš dlho prehliadajú potreby umelcov, ktorí sa ocitajú na okraji. Mestá vtedy systematicky konajú už iba v prospech komerčne výnosnejších projektov. Ani v Košiciach, ktorým iniciatívy ako Európske hlavné mesto kultúry priniesli v minulosti veľkú viditeľnosť, sa dostatočne neriešia aktuálne potreby miestnych umelcov.

Nemajú k dispozícii cenovo dostupné ateliérové priestory ani programy udržateľného financovania umeleckej tvorby. Podobné odpojenie od zdrojov pomerne presne odzrkadľuje obavy v literatúre, ktorá varuje pred dôsledkami rozbehutej komodifikácie a gentrifikácie. Ak kultúrne iniciatívy neuprednostnia inkluzívnosť a záujem miestnych komún, nevyhnutne k nej príde aj tu. Na strane umelcov sú však veľkou témou aj nedostatky vlastných zručností, ktoré poškodzujú najmä umelcov na začiatku kariéry. Mladí umelci sa necítia byť dostatočne pripravení na praktické požiadavky profesionálnej kariéry. Chýbajú im obchodné zručnosti, digitálna gramotnosť. Aj toto zistenie korešponduje s literatúrou, kde sa zdôrazňuje, že hoci kreatívne mesto ponúka príležitosti v ekonomickej rovine revitalizácie, často zabúda na samotných umelcov, potrebnú podporu a infraštruktúru, ktorá má slúžiť predovšetkým im. Vo svetle týchto zistení sa zdá užitočné prijať taký prístup ku kultúrnemu rozvoju mesta, ktorý je viac zameraný na samotné umenie.

Pomôcť preklenúť priepasť medzi rozvojovými ambíciami mesta a realitou, ktorej čelia miestni umelci by mohli nasledujúce kroky:

- Vytvoriť a udržiavať dotované ateliérové priestory, ktoré umelcom poskytnú dostupné a dobre vybavené pracovné prostredie. Tieto priestory by mali podporovať individuálnu tvorbu, ale tiež dbať o zapojenie do širšej komunity a medziodborovú spoluprácu.

- Vytvoriť udržateľné modely financovania, ktoré umelcom ponúknu pravidelnú finančnú podporu. Môže ísť o mesačné štipendia na tvorbu alebo rezidencie. To by umelcom umožnilo sústrediť sa na svoje kreatívne činnosti bez obáv z ekonomickej nestability.
- Investovať do komplexných vzdelávacích programov, ktoré pokrývajú popri umení základné praktické zručnosti, ako je obchod, digitálny marketing a technické nástroje využívané v umení. Mentorské programy by mali spojiť začínajúcich umelcov so skúsenými profesionálmi.
- Podporiť vzťahy medzi umelcami cestou iniciatív, ktoré podporujú spoluprácu a zdieľanie zdrojov. Inštitúcie by mali pomáhať verejným umeleckým projektom a udržiavať platformy na prezentáciu umenia, čím by súčasne kultivovali miestne publikum.
- Povzbudzovať kultúrne inštitúcie, aby prevzali proaktívnu úlohu pri podpore umelcov tým, že budú ponúkať možnosti profesionálneho rozvoja a ďalšie zdroje prispôbené potrebám umelcov na začiatku kariéry.

Košice sú nepochybne úspešným mestom. Ale stále majú dostatok priestoru posunúť sa v rozvoji smerom k inkluzívnejšiemu kultúrnemu ekosystému, ktorý uživí miestne talenty a zároveň vyváži žiadúci hospodársky rast s dlhodobým záujmom a spravodlivosťou medzi participujúcimi aktérmi. O kreatívnom meste bez umelcov sa nedá ani len uvažovať. Zodpovednejší prístup prospeje miestnym umelcom a autenticky obohatí kultúrnu identitu mesta. Tým sa mesto stane živšou a prítiažlivejšou destináciou aj pre návštevníkov. Pre Košice možno na základe výsledkov workshopu odporúčať cestu citlivej rovnováhy medzi nevyhnutnou revitalizáciou mesta a starostlivosťou o umeleckú komunitu. Cez kultúrne politiky zamerané na potreby umelcov si môže mesto zabezpečiť, že snahy o jeho rozvoj budú prospešné aj pre členov ich komunity. Pre mesto je to tiež príležitosť slúžiť ako vzor pre podobne veľké mestá, ktoré sa budú snažiť zosúladiť ekonomické ambície s potrebami svojich umelcov, ale často už bude neskoro.